

DOI: 10.31866/2410-1311.39.2022.256899

УДК 008:2-587]:2-583:130.2

МЕДИТАЦІЯ І КОМПЕНСАТОРНЕ ОСЯЯННЯ В РЕЛІГІЙНО-МІСТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ (КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ)

Мурашкін Михайло Георгійович

*Доктор філософських наук, професор,
ORCID: 0000-0001-7656-664X, e-mail: michailmurashkin@gmail.com,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна, 49000*

Для цитування:

Мурашкін, М.Г. (2022). Медитація і компенсаторне осяяння в релігійно-містичній культурі (культурологічний аналіз). *Питання культурології*, (39), 40-49. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256899>.

Анотація

Мета статті — висвітлити, з'ясувати та довести положення про те, що очищення при медитативній практиці відрізняється від очищення, виникаючого спонтанно, що представлено в релігійно-містичній культурі. Методологія отримання нових знань ґрунтується на компаративному методі дослідження. Порівнюються різні стани свідомості, які документально засвідчують стани людини в релігійно-містичній культурі, мистецтві. Наукова новизна полягає в тому, що вперше розглядається такий феномен людської природи, як компенсаторне осяяння. Висновки. Доведено, що очищення при медитативній практиці відрізняється від компенсаторного осяяння, яке виникає випадково і спонтанно, без усіякої практики. Ці феномени знайдені, продемонстровані і доведені в релігійно-містичній культурі. Вони відрізняються від таких станів надсвідомості, як екстаз, катарсис, натхнення, інсайт, атараксія, транс. Екстаз — це психічний стан людини, коли вона захоплена якоюсь подією. Ця захопленість може доводити людину до заціпеніння. Катарсис — це очищення через емоційне потрясіння. Натхнення — це психічний стан людини, що супроводжується появою творчого хвилювання і зростання активності, яка реалізує задум. Інсайт — це раптовий здогад як розв'язати задачу. Атараксія — це душевний спокій, незворушність. Транс — це автоматичність поведінки. Всі ці стани можуть супроводжувати медитативну практику, але вони відрізняються від компенсаторного осяяння як стану припинення. Багатоманітна медитативна практика дає людині різні стани свідомості, або супроводжує їх. Компенсаторне осяяння, яке виникає поза штучною медитативною практикою, має певні риси-характеристики, які у своїй сукупності не має ніякий інший стан людини. За ці риси-характеристики, а також за властивість очищувати психіку від дріб'язкових дій, компенсаторне осяяння в релігійно-містичній культурі позначається як Вище, як Всевишній.

Ключові слова: спонтанність; медитація; практика; компенсація; осяяння

Вступ

Релігійно-містична культура у своїй документалістиці демонструє як різновиди медитативної практики, так і можливість досягати мети спонтанно, без усілякого тренування, як це трапляється, коли в людині має прояв компенсаторне осяяння. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями зводиться до того, щоб знайти, встановити та довести зв'язок і різницю в очищенні при медитативній практиці та компенсаторному осяянні. Для цього треба провести порівняння різновидів медитації і опис компенсаторного осяяння — обирається релігійно-містична культура, в якій є багато яскравих документальних прикладів, на основі яких можна формувати висновки. Проведення культурологічного аналізу потребує застосування компаративного методу дослідження задля порівняння документальних текстів різних мовних культур.

Порівняння медитативних практик і компенсаторного осяяння має значення тому, що дає можливість оцінювати регуляторні механізми самосвідомості людини. Адже виникнення компенсаторного осяяння теж повинно мати причини. Ці причини знаходяться в функціонуванні регуляторних механізмів самосвідомості. Прояв самосвідомості не потребує штучності, що притаманна медитативній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, дає можливість розкрити й довести, що очищення при медитації відрізняється від очищення при компенсаторному осяянні. Встановлено, що «людина починає усвідомлювати себе як частину іншого, більш Високого, Величного, Абсолютного» (Колодний, 2020, с. 17), перебуваючи у свідомості, в певному стані, що може бути пов'язано з медитативною практикою, а може траплятися спонтанно.

З'ясовано, що очищення при медитативній практиці відрізняється від компенсаторного осяяння. Компенсаторне осяяння як стан свідомості припиняє усіляку неважливу діяльність. Через це йде процес очищення від застарілих, віджилих своє думок і почуттів. Очищення відбувається тому, що існують компенсаторні механізми психіки, які притаманні самій природі людини та здатні оновлювати психічні процеси.

В релігійно-містичній культурі вже існують напрями, один з яких пропонує конкретну медитативну практику, а інший — просто бути собою. І тут «медитацію можна описати як рух до свого центру, до припинення розгляду свого характеру. Однак, використовуючи вираз “бути самим собою”, ми не настільки маємо на увазі “бути застиглим”, скільки “бути в дії”» (Наранхо, 1995, с. 216). Тобто ставлення до медитації різних науковців відрізняється. Однією з причин цього може бути те, що сама медитація різна. Вона може супроводжуватись застиглістю, а може бути в прояві коли людина рухається, діє.

Словом «медитація» можуть позначатися різні явища, процеси. В сучасній культурі постмодернізму це особливо помітно. Так, Ж. Дерріда (2000) помічає, що «Раніше я позначав суверенну операцію через такий вираз, як “внутрішній досвід” і “межа можливого”. Тепер я позначаю його також як “медитацію»» (с. 432).

В релігійно-містичній культурі для просвітлення розуму необхідно засвоїти певні дисципліни. Крім медитації тут існує «моральна дисципліна» (Уилбер, 2017, с. 355). Тобто в традиціях цієї культури медитація пов'язана з духовністю. Це, наприклад, «йогіко-медитативний шлях духовної досконалості» (Андросов, 1990, с. 132). Духовність припускає моральність. Але є таке розуміння, що «медитації про світ не містять в собі нічого етичного» (Швейцер, 2002, с. 49). Тобто «медитація не є зміненим станом свідомості, але може розглядатися як серія психічних вправ, спрямованих на певні зміни взаємодії людини зі світом» (Налимов & Дрогалина, 1995, с. 144). Але чи має цей світ моральність?

■ **Мета статті**

Мета статті — висвітлити, з'ясувати та довести, що очищення при медитативній практиці має особливості й відрізняється від компенсаторного осяяння. Для цього треба розкрити сутність медитативної практики і спонтанність прояву компенсаторного осяяння, показати як ці явища пов'язані між собою та відображають природу людини, представлену в релігійно-містичній культурі і мистецтві. Постановка завдання зводиться до того, щоб знайти основи, за якими відкривається можливість зв'язати і віднайти різницю в станах, які продукує медитативна практика, і які продукує компенсаторне осяяння; вписати компенсаторне осяяння в категоріальний апарат філософії свідомості.

■ **Виклад матеріалу дослідження**

Дослідження здійснено через те положення, що дух — це «самодостатня сутність (субстанція)» (Халапис, 2017, с. 265).

Медитація є практикою. Практика в тому, що людина проявляє уважність до чого-небудь. Увага та усвідомленість задля досягнення ясного психічного стану, стану емоційного спокою. Тобто «медитація — це мистецтво бути в повній свідомості» (Готвальд & Ховальд, 1992, с. 159).

Медитація — це заглиблення в себе. Вона тісно пов'язана з процесом споглядання. Людина споглядає потік своїх думок, що проносяться в її голові.

Медитативна техніка буває різна. Вона може будуватися на концентрації уваги. Це так звана пасивна медитація. Але медитативна техніка може будуватися на волі, вольових проявах людини. Це активна медитація.

Всі ці медитативні техніки та методи здійснюються задля управління психічними функціями. Це практика. Вона штучна. У психічній сфері людини є протилежні сили. Наприклад, емоції і воля. Тому допускаються медитативні штучні практики задля отримання рівноваги, гармонії психічних проявів людини, що знижує силу стресу.

Виділяють багато медитативних форм, проте їх можна поділити на дві групи. Такий поділ можна зв'язати з двома головними темпераментами людини: сильним (холерик, сангвінік, флегматик) і слабким (меланхолік).

Перша форма медитації — це концентрування уваги. Тут практика зводиться до того, що людина односпрямовано зосереджується на певному об'єкті. Об'єкти можуть бути сенсорного або ментального походження. Об'єкти сенсорного походження, або сенсорне сприйняття — це насамперед людські тілесні відчут-

тя. Особливо медитативній практиці притаманне сприйняття процесу дихання. Також практикується сприйняття звуку або якогось зображення. Всі ці об'єкти сенсорного походження. Але можуть бути об'єкти і ментального походження. До них належить візуалізація чи просто якась ідея.

Приклади вибору об'єктів для медитації можна спостерігати в релігійно-містичній культурі. Так, індійські йоги займаються практикою, яка має назву тра- така. Тра така — це зосередження на конкретному об'єкті. Наприклад, на полум'ї свічки. Не менш популярною в релігійно-містичній культурі є практика під назвою анапанасаті. Анапанасаті — це увага до процесу дихання.

В релігійно-містичній культурі спостерігається багато медитативних практик, в яких адепт зосереджується на звуках, звучанні священних молитов, мантр.

Друга форма медитації — це спостережливість, спостереження. Спостереження потребує відкритості, але ця відкритість спостереження може заглиблюватися до рівня внутрішньої самосвідомості, де превалює рефлексивна усвідомленість.

Спостереження не потребує концентрації на якомусь об'єкті. Тут діє широкий спектр, де практика зводиться до того, щоб розширити сферу уваги. Сферою уваги може бути, наприклад, потік сприйняття. Це може бути потік емоційних впливів, які дають якусь наповненість. Але це може бути і потік думок; може бути на рівні заглибленої самосвідомості, потік суб'єктивного усвідомлення. В релігійно-містичній культурі такий тип медитації має назву віпасана. Цією медитацією займається дзен-буддизм. Така медитація значиться як шикантадза і практикується у школі сото дзен-буддизму.

Помічено, що «одна група технік медитації припускає розвиток здібності концентрації на одному, неважливо якому, об'єкті думки або сприйняття. Друга ж, навпаки, потребує повної відкритості свідомості. Останній вид уваги отримав назву оголеного (bare), оскільки йдеться про неперервне, безпристрасне і бездумне спостереження будь-яких змістів свідомості без будь-яких затримок і реакцій» (Дормашев & Романов, 2008, с. 57).

Філософські концепції з медитативної практики розглядають дві протилежні техніки в площині суб'єкт-об'єкт. Це можна спостерігати і в релігійно-містичній культурі, де протиставляються дуалістичні медитативні техніки і техніки недуального характеру.

Концепції «недуальності» розгортають розуміння реальності, яка значиться як «не-двоїстість». Тут розглядаються недуальні медитативні практики, які мають тенденцію стерти і нівелювати поділення реальності між об'єктом та суб'єктом. В конкретно практичній площині це є медитативна техніка, де стирається розділення між спостерігачем і тим, що він спостерігає. Дуалістичні техніки медитативної практики на цьому особливо не зосереджуються. Проте дуалістичні і недуалістичні медитативні техніки в релігійно-містичній культурі йдуть поруч. Прикладом можуть бути індуїстські традиції. В індуїзмі недуалістичні техніки медитативної практики — це адвайта, неподвійна, не-два, що зафіксовано в текстах Адвайта-Веданти, тобто в ведичній традиції, у Ведах. Але в індуїзмі значно поширені і дуалістичні техніки медитативної практики. Ці дуалістичні техніки все одно мають елемент недуалізму. Наприклад, спів і повторення мантри в дуа-

лістичному вайшнавізмі супроводжується тим, що адепт свідчить, як він співає і повторює мантру. Але процес свідчення того, що ти робиш є технікою з Адвайта-Веданти. Тобто засвідчення того, що ти робиш, засвідчення своїх думок є медитативною технікою як адвайта, так і двайта Веданти. Адже «найважливіше в медитації — вміння просто засвідчити те, що відбувається у свідомості» (Кабат-Зинн, 2013, с. 68).

З індуїзму Вед вийшли і буддистські традиції, які зберегли концепції про медитативну техніку недуальістичного характеру. В буддизмі вони представлені як Махаяна-буддизм. Недуальність часто передають і Тантри.

Медитативна практика націлена на те, щоб змінити психофізіологію людини, врегулювати крайнощі, гармонізувати. Тому часто в релігійно-містичній культурі можна бачити медитативні практики, які починаються з тіла (його активності або пасивності). Тут можна зустріти медитації статичного характеру, коли тіло адепта стає нерухомим. Медитації зазвичай проводяться в сидячому положенні, але медитація може проводитись і тоді, коли людина в дії. Навіть коли вона рухається при ходьбі. Прикладом такої медитації є техніка *кінхін*, представлена в японській містико-медитативній культурі.

Медитативна практика може проводитись не тільки коли людина знаходиться в дії, але коли вона займається якоюсь діяльністю. Прикладом може бути каліграфія, що поширена в релігійно-містичній культурі Китаю і Японії.

В психічній сфері увага людини може застосовуватись як концентрація. Це медитації-концентрації. Але увага може застосовуватись як і деконцентрація. Це медитації-деконцентрації.

Релігійно-містична культура не обмежується технічними засобами медитативної практики, вона торкається безпосередньо і духовного. Прикладом може бути культивування співчуття, унаслідок чого відбувається зміна шаблонів мислення. Шаблонне мислення зникає. В цьому є психічна допомога людині.

В релігійно-містичній культурі можна знайти декілька типів медитації за їх способом виконання. Але «медитація — не релігія» (Берч & Пенман, 2014, с. 22).

Перший тип медитації — це коли увага людини концентрується на сприйнятті, що йде від об'єкта. У індійських йогів це має назву тратака. Відбувається концентрація погляду адепта на якийсь конкретний предмет, або споглядання предмета з різних боків. Від такого зосередження, споглядання предмет актуалізується. Від того спрацьовують механізми свідомого сприйняття предмета концентрації, що розширює свідомість людини. Але зосередження може і виключати увагу.

Другий тип медитації — це коли проводиться навіювання, через яке йде управління функцією волі. Тут застосовується візуалізація. На цих основах сформувалась практика аутогенного тренування. Тут візуалізувати можна що завгодно: від елементарних відчуттів в тілі до думок, і навіть до світоглядних уявлень, до глибинних самовідчуттів.

Третій тип медитації — це коли людина, що практикує, дає собі команду вольовим шляхом змінити стан. Після цього цей стан споглядається. Споглядаються і зміни в ньому. Така практика дає можливість контролювати і коректувати

ті чи інші вольові команди. Людина оволодіває собою. Але «серед традиційних форм медитації два різновиди: в одному бере участь зовнішній агент (релігійний символ), що спрямовує медитацію; другий протікає без участі зовнішнього компонента» (Шерток, 1982, с. 266).

Релігійно-містична культура висловлює думку про те, що медитацією треба займатися постійно в один і той же час. Зазвичай практика медитації проводиться протягом години. Для цього застосовуються найчастіше сидячі пози, де спина повинна бути рівною, а ноги складаються. У індійських йогів, наприклад, це поза лотоса.

В різних релігійно-містичних культурах по-різному вводяться правила щодо положення очей при медитації. Так, в індуїстській йозі під час медитативної практики адепти заплющують очі. Це практики концентрації-медитації. Утримуючи заплющені очі, адепт концентрується на своєму диханні або на певних тілесних відчуттях. Таке практикується також у тхераваді.

Релігійно-містична культурна традиція дзен-буддизму впроваджує практику напівзаплющених очей. Це пов'язано з тим, що цей напрям дзен-буддизму практикує активність медитації, а через напівзаплющені очі можна уникнути сонливості.

Релігійно-містична культура Ваджраяна, де практикується медитативна позиція максимального усвідомлення у сприйнятті світу, каже про те, щоб адепт якнайповніше розплющив очі. Вважається, що при медитації не повинно бути блокування візуального сприйняття. Візуальне сприйняття навколишнього середовища повинно бути максимальним.

Медитативну практику впроваджує йога в Індії, даосизм в Китаї, дзен-буддизм в Японії. Тобто релігійно-містична культура розповсюджена в більшій частині земної кулі. Мета цієї культури — розчинити застарілу індивідуальну свідомість людини, зупинити її дріб'язкову діяльність. Тут застаріла свідомість людини розчиняється в безособистісному і зникає. На її місці виникає стан абсолютного характеру як осяяння, прозріння, просвітлення, преображення. Містицизм фіксує цей стан в певних символах, які є багатозначними. Тут переважають символи розчинення. Розчинення в океанічних водах, у морях.

В релігійно-містичній культурі християнства превалює символ злиття людського і Всевишнього. Тут під Всевишнім розуміється також вищий стан людської свідомості.

Релігійно-містична культура індуїзму має велике розмаїття медитативних практик. Особливе місце тут займає йога. Психотехніку, в якій присутня медитація, можна розділити на чотири основних напрями: карма-йога, раджа-йога, бхакті-йога і джнани-йога. Але елемент джнани-медитації, медитації-усвідомлення присутній у всіх інших напрямках медитації: у карма-медитації, раджа-медитації, бхакті-медитації. І кінцевий результат усієї йоги один — це «звільнення», що в індуїзмі значиться як «мокша». Мокша розуміється як усвідомлення єдності індивідуального Я і абсолютного Я. Індивідуальне Я — це Атман, а абсолютне — Брахман.

Особливе місце в індуїзмі посідає «Йога-сутра» Патанджалі. В цій сутрі медитація представлена трьома щаблями: Дхарана, Дх'яна та Самадхі. Ці щаблі

розуміються як рівні зосередженості, через які поглинається і розчиняється все застаріле у людині. І людина очищується.

З релігійно-містичної культури індуїзму вийшов буддизм, в якому медитація є найважливішим елементом. В буддизмі проводиться практика Дх'яни, тобто медитації, унаслідок якої адепт отримує Самадхі як вищий стан свідомості. Цей стан досягається через «правильне зосередження». Правильне зосередження, навіть якщо практикується Дх'яна з формою, приводить до кінцевої мети адепта. Кінцева мета буддизму — це нірвана, стан ясності, зосередженості, очищеності, незабрудненості, стан досконалості. Цей стан представлений в буддизмі як незворушність і самовладання.

Канони релігійно-містичної культури буддизму мають велику кількість медитативних практик. Серед них важливе місце посідають такі як медитація заспокоєння та зосередження (шиматха), медитація прозріння (віпасана). Але перед цим практикуються такі види медитації, як споглядання відразливих об'єктів, усвідомлення тіла, почуттів і станів свідомості.

Сучасна культура модерну і постмодерну впровадила медитативні практики в психоаналіз. Про медитацію розроблені концепції в аналітичній психології, розроблена практика аутогенного тренування. Така зацікавленість медитацією пов'язана з тим, що вона знижує у людини стрес, ризик інсультів і інфарктів.

Осяяння як кінцевий результат медитативної практики може виникнути у людини без всяких практичних дій, спонтанно. Адже в природі людини, в її самосвідомості як регуляторного механізму, закладені компенсаторні процеси, проявом яких є компенсаторне осяяння. Компенсаторне осяяння — це стан припинення. Це стан, коли «всі думки вмерли, і всі почуття припинились» (Кришнамурти, 1999, с. 56).

Компенсаторне осяяння як прояв регуляторних механізмів самосвідомості є природним процесом. Цей процес призупиняє дріб'язкові і суєтні думки, зупиняє взагалі непотрібні дії людини.

Регуляторні механізми самосвідомості людини тісно пов'язані з інтроспекцією, коли людина може подивитися на себе збоку і припинити прояв неважливих, дріб'язкових дій. І це природні процеси в людині, які не потребують якоїсь штучної практики. Вони пов'язані з творчістю людини. Так, «одною з характерних рис творчої роботи думки є вирішення суперечностей: створення нового неминує пов'язано з запереченням старого» (Спіркін, 1972, с. 195). Такі процеси проходять у людині постійно і вони не стосуються якихось штучних медитативних практик.

В релігійно-містичній культурі теж зафіксовані процеси компенсаторного осяяння, які не потребують штучних медитативних практик. Компенсаторне осяяння як стан припинення приходить до людини без усіляких практик. Але в релігійно-містичній культурі для отримання «своєрідних станів свідомості вироблено дуже багато методів. Часом такі стани бувають наслідком споглядання при відсутній розумовій діяльності, тоді як в інших випадках вони досягають унаслідок ретельних самоспостережень або досліджень і роздумів про явища зовнішнього світу. — Зрештою, — говорять тибетці, — є люди, які впадають в подібні стани раптово, без усілякої підготовки, незалежно від місця, де вони знаходяться і справи, якою вони зайняті» (Давид-Неэль, 1991, с. 190). Тоді на-

віть «тонкий разум розчинений і переживання себе припинилось» (Махарши, 1999, с. 118). Тобто компенсаторне осяяння є припиненням всього дріб'язкового і непотрібного, що накопичилось в людині. Це фактично стан очищення.

Компенсаторне осяяння як спонтанний процес не має в собі особливостей, які має стан людини, отриманий штучно. Штучність надає певні особливості стану, який виникає під впливом тих чи інших психологічних технік, стимуляторів. Стимулятори залишають слід і ми не можемо отримати чистий стан, який може породити психофізіологічний конструкт людини. При стимулюванні психіки медитацією одна медитативна техніка стимулює одні стани людини, а друга медитативна техніка — виникнення іншого стану. Компенсаторне осяяння не має нальотів, які могла б породити штучна практична дія, дія певного характеру. Тому компенсаторне осяяння можна вважати за чистий еталонний зразок на відміну від станів, що виникають під впливом тих чи інших медитативних технік.

■ Висновки

Очищення через медитативну практику відрізняється від очищення, виникаючого спонтанно через компенсаторне осяяння як стан припинення всього дріб'язкового, неважливого і непотрібного, що накопичилось в людині. Це фактично стан очищення.

Компенсаторне осяяння, яке виникає поза штучною медитативною практикою, має певні риси-характеристики, які у своїй сукупності не має ніякий інший стан людини. Такі надсвідомі стани, як катарсис, натхнення, інсайт, інтуїція, екстаз, транс мають свої особливі риси-характеристики. Компенсаторне осяяння як стан припинення має сукупність своїх рис-характеристик. Вони широко представлені в релігійно-містичній культурі і мистецтві. За ці риси-характеристики, а також за властивість очищувати психіку від дріб'язкових дій, компенсаторне осяяння в релігійно-містичній культурі позначається як Вище, як Всевишній.

■ Список використаних джерел

- Андросов, В. П. (1990). *Нагарджуна и его учение*. Наука. Главная редакция восточной литературы.
- Берч, В., & Пенман, Д. (2014). *Осознанная медитация: Практическое пособие по снятию боли и стресса*. Манн, Иванов и Фербер.
- Готвальд, Ф.-Т., & Ховальд, В. (1992). *Помоги себе сам. Медитация*. СП «Интерэксперт».
- Давид-Неэль, А. (1991). *Мистики и маги Тибета*. Дягилевъ ЦентрЪ, ЦДЛ.
- Деррида, Ж. (2000). *Письмо и различие*. Академический Проект.
- Дормашев, Ю. Б., & Романов, В. Я. (2008). Виды и свойства внимания. В Ю. Б. Гиппенрейтер, & В. Я. Романова (Ред.), *Психология внимания* (с. 45–57). АСТ, Астрель.
- Кабат-Зинн, Дж. (2013). *Практика медитации. В любое время, в любом месте*. Эксмо.
- Колодний, А. (2020). *Феномен релігієзнавства* [Монографія]. Інтерсервіс.
- Кришнамурти, Д. (1999). *Записные книжки*. Разум.
- Махарши, Шри Рамана. (1999). *Собрание произведений*. Экополис и культура.
- Налимов, В. В., & Дрогалина, Ж. А. (1995). *Реальность нереального. Вероятностная модель бессознательного*. Мир идей, АО Акрон.

- Наранхо, К. (1995). *Гештальт-терапия: Отношение и практика атеоретического эмпиризма*. НПО «МОДЭК».
- Спиркин, А. Г. (1972). *Сознание и самосознание*. Политиздат.
- Уилбер, К. (2017). *Интегральная медитация*. РИПОЛ классик.
- Халаписис, А. В. (2017). *Зеркало Клио. Метафизическое постижение истории* [Монографія]. Середняк Т. К.
- Швейцер, А. (2002). *Мировоззрение индийских мыслителей. Мистика и этика*. Алетея.
- Шерток, Л. (1982). *Непознанное в психике человека*. Прогресс.

References

- Androsov, V. P. (1990). *Nagardzhuna i ego uchenie [Nagarjuna and His Teachings]*. Nauka. Glavnaya redaktsiya vostochnoi literatury [in Russian].
- Berch, V., & Penman, D. (2014). *Osoznannaya meditatsiya [Mindful Meditation]: A practical guide to relieving pain and stress*. Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
- Chertok, L. (1982). *Nepoznannoe v psikhike cheloveka [Unknown in the Human Psyche]*. Progress [in Russian].
- David-Neel, A. (1991). *Mistiki i magi Tibeta [Mystics and Magicians of Tibet]*. Dyagilev Tsentr, TsDL [in Russian].
- Derrida, J. (2000). *Pis'mo i razlichie [Writing and Distinction]*. Akademicheskii Proekt [in Russian].
- Dormashev, Yu. B., & Romanov, V. Ya. (2008). Vidy i svoystva vnimaniya [Types and Properties of Attention]. In Yu. B. Gippenreiter, & V. Ya. Romanova (Eds.), *Psikhologiya vnimaniya [Psychology of Attention]* (pp. 45–57). AST, Astrel' [in Russian].
- Gotvald, F.-T., & Khovald, V. (1992). *Pomogi sebe sam. Meditatsiya [Help Yourself. Meditation]*. SP "Intereksper" [in Russian].
- Kabat-Zinn, J. (2013). *Praktika meditatsii. V lyuboe vremya, v lyubom meste [Meditation Practice. Anytime, Anywhere]*. Eksmo [in Russian].
- Khalapsis, A. V. (2017). *Zerkalo Klio. Metafizicheskoe postizhenie istorii [Clio's Mirror. Metaphysical Comprehension of History]* [Monograph]. Serednyak T. K. [in Russian].
- Kolodnyi, A. (2020). *Fenomen relihiieznavstva [The Phenomenon of Religious Studies]* [Monograph]. Interservis [in Ukrainian].
- Krishnamurti, D. (1999). *Zapisnye knizhki [Notebooks]*. Razum [in Russian].
- Makharshi, Sri Ramana. (1999). *Sobranie proizvedenii [The Collected Works]*. Ekopolis i kul'tura [in Russian].
- Nalimov, V. V., & Drogalina, Zh. A. (1995). *Real'nost' nereal'nogo. Veroyatnostnaya model' bessoznatel'nogo [The Reality of the Unreal. Probabilistic Model of the Unconscious]*. Mir idei, AO Akron [in Russian].
- Naranjo, C. (1995). *Geshtal't-terapiya: Otnoshenie i praktika ateoreticheskogo empirizma [Gestalt Therapy: The Attitude and Practice of an Atheoretical Experientialism]*. NPO "MODEK" [in Russian].
- Schweitzer, A. (2002). *Mirovozzrenie indiiskikh myslitelei. Mistika i etika [The Worldview of Indian Thinkers. Mysticism and Ethics]*. Aleteia [in Russian].
- Spirkin, A. G. (1972). *Soznanie i samosoznanie [Consciousness and Self-awareness]*. Politizdat [in Russian].
- Wilber, K. (2017). *Integral'naya meditatsiya [Integral Meditation]*. RIPOL klassik [in Russian].

MEDITATION AND COMPENSATORY INSIGHT IN RELIGIOUS AND MYSTICAL CULTURE (CULTUROLOGICAL ANALYSIS)

Mykhailo Murashkin

DSc in Philosophy, Professor,

ORCID: 0000-0001-7656-664X, e-mail: michailmurashkin@gmail.com,

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

Dnipro, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to highlight, clarify and demonstrate that purification in meditative practice differs from purification that occurs spontaneously, which is represented in religious and mystical culture. The methodology of obtaining new knowledge is based on the comparative method of research. The author of the article compares various states of consciousness that document the state of man in religious and mystical culture, art. The scientific novelty lies in the fact that for the first time such a phenomenon of human nature as compensatory insight is considered. Conclusions. It is claimed that purification in meditative practice differs from compensatory insight, which occurs randomly and spontaneously, without any practice. These phenomena have been found, demonstrated, and proven in the religious and mystical culture. They differ from such states of superconsciousness as ecstasy, catharsis, inspiration, insight, ataraxia, trance. Ecstasy is the mental state of a person when he is captured by an event. This passion can bring a person to a stupor. Catharsis is the purification due to emotional shock. Inspiration is a mental state of a person, accompanied by the appearance of creative excitement and an increase in activity that implements the idea. Insight is a sudden guess on how to solve a problem. Ataraxia is peace of mind, equanimity. Trance is the automaticity of behaviour. All of these states may accompany meditative practice, but they differ from compensatory insight as a state of cessation. A diverse meditative practice gives a person different states of consciousness or accompanies them. Compensatory insight, which occurs outside of artificial meditative practice, has certain traits-characteristics that in their totality no other human state has. For these traits-characteristics, as well as for the ability to purify the psyche from petty actions, compensatory insight in religious and mystical culture is designated as the Highest, as the Almighty.

Keywords: spontaneity; meditation; practice; compensation; insight

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.